

i balkanskih prostora te iz istarskoga zaleđa gotovo jedina mogućnost njihove identifikacije s gradom. Knjiga o nogometu u Puli pruža sliku društvene zbilje i dočarava slojevitost života na ovim prostorima kroz iznimno burno i promjenjivo dvadeseto stoljeće.

Igor Jovanović

Milenko Trišović, *Razvoj rukometa u Istri: 1953. – 2008.*, Pula: Rukometni savez Istarske županije / Savez sportova Istarske županije, 2010., 489 str.

Bogata brojnim fotografijama i statističkim podacima, knjiga Milenka Trišovića daje povijesni prikaz nastanka i širenja rukometne djelatnosti u Istri od prvih oblika organiziranja kroz društva za tjelesni odgoj Partizan do osnivanja prvih samostalnih rukometnih klubova, pregleda njihova razvoja i ljudi koji su s velikim entuzijazmom organizirali prve treninge i utakmice diljem Istre. Prilikom sastavljanja ove monografije autor se koristio arhivama rukometnih klubova, monografijama sportskih društava i novinskim člancima iz *Narodnoga sporta*, *Glasa Istre*, *La Voce del Popolo* i *Slobodne Dalmacije*. Knjiga je podijeljena u deset poglavlja.

Prije prvoga poglavlja autor se obraća čitateljima, daje kratke zemljopisno-gospodarsko-administrativne informacije o Istri te osnovne informacije o organiziranom razvoju sporta nakon Drugoga svjetskog rata. Potom navodi uspjehe istarskih klubova – RK Buzet, RK Poreč, MRK Arena Jadrograd, ŽRK Arena, ŽRK Umag, MRK Buje 53 i ŽRK Rovinj – u sezonama 2008./2009. i 2009./2010. jer monografija obrađuje razdoblje od 1953. do 2008. godine. Slijede četiri stranice koje govore o počecima razvoja rukometa u Hrvatskoj, o spajanju Hazena saveza Hrvatske s Rukometnim savezom Hrvatske, o počecima rukometne igre u Istri i o osnivanju Rukometnih saveza i odbora u istarskim gradovima i općinama.

Prvo poglavlje “Rukomet u gradovima i općinama” (17-161) daje pregled nastanka preko 130 rukometnih klubova iz 30-ak istarskih gradova i sela. Poglavlje je prepuno fotografija rukometnih momčadi i ekipa, sastava klubova kroz povijest, najvećih uspjeha, imena osnivača i trenera. Zanimljivo je da je pravi rukometni *boom* u Istri bio krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 20. stoljeća, a stagnacija masovnoga bavljenja rukometom počinje

krajem 80-ih i početkom 90-ih godina kada puno rukometnih klubova prestaje postojati. To je stoga što su se do 1978. općinski savezi fizičke kulture, koji su osnivani od 1962. do 1966., skrbili o razvoju sporta i njegovu financiranju. Formiranjem samoupravnih interesnih zajednica fizičke kulture 1978. mijenja se položaj sporta u Istri. Općinski savezi fizičke kulture su ostali u funkciji planiranja i programiranja sportskih i rekreativnih aktivnosti mladeži i građana, a samoupravne interesne zajednice su osiguravale sredstva za sportske programe sve do 1990., kada su ukinute. Osamostaljenjem Hrvatske mijenja se 1992. način organiziranja i financiranja sportskih aktivnosti. U općinama i gradovima utemeljene su zajednice sportskih udruga, a na razini županija savezi sportova koje tvore županijski strukovni savezi i zajednice sportskih udruga i gradova.

Drugo poglavlje ima naziv "Treneri" (162-174). Za razvoj rukometne igre na nekom području najzaslužniji i najodgovorniji su treneri. Prvi stručni trener koji je u Istri promicao rukometnu igru bio je Juraj Radovčić, učitelj tjelesnoga odgoja u bujskoj gimnaziji. U knjizi su prikazani životopisi 31 trenera koji su obilježili prvih 55 godina istarskoga rukometa. Zanimljivo je da se uz najpoznatijega istarskoga trenera Lina Červara spominju i dvije trenerice, i to Ljubica Karadžić, prva trenerica pulskih rukometašica te Slavica Bonić, koja je seniorsku ekipu ŽRK Arena godine 2003. uvela u I. hrvatsku ligu. Uz najpoznatije istarske trenere u poglavlju se navodi i popis od 75 stručnih trenera koji rade u Istri.

Treće poglavlje ima naziv "Suci" (174-184) i po formi je slično drugom. Kada su u proljeće 1955. započela prva službena rukometna natjecanja, u Istri je bio samo jedan rukometni sudac s položenim ispitom, Anton Sušanji u Bujama. Prvi tečaj za rukometne suce organiziran je također u Bujama u travnju 1956. Prati se razvoj rukometne organizacije u Istri te je prikazan 31 životopis poznatih istarskih sudaca. Na kraju poglavlja je popis sudaca Rukometnoga saveza Istarske županije te popis svih rukometnih sudaca u Istri od 1953. do 2008.

"Službena natjecanja" (184-314) naziv je četvrtoga, vrlo obimnoga poglavlja. U njemu su navedene sve razine službenih natjecanja u kojima su nastupali istarski klubovi od 1955. do 2008. godine. Natjecanja se odnose na dvije države, Jugoslaviju i Hrvatsku. Zanimljivo je pratiti sastave i uspjehe muških i ženskih klubova svih kategorija (od pionira do seniora) kroz više razina natjecanja, od općinskih liga, Istarske lige, Primorsko-

istarske regionalne lige, Republičke, Međurepubličke do Druge i Prve savezne lige (u Jugoslaviji) te natjecanja kroz Županijsku, Treću, Drugu i Prvu hrvatsku ligu (u Hrvatskoj). Uz mnoge zanimljivosti autor kronološki prati i uspjehe hrvatske rukometne reprezentacije na svjetskim smotrama i olimpijskim igrama.

Peto poglavlje obrađuje drugu službenu kategoriju natjecanja i nosi naziv "Kup natjecanja" (314-342). Natjecanja za rukometni kup održavaju se u Hrvatskoj od 1955. za muškarce, a od 1956. za žene. Prvo kup-natjecanje u samostalnoj Hrvatskoj održano je u proljeće 1992. Prvi pobjednik rukometnoga kupa u Istri bio je RK Partizan iz Rovinja pobijedivši 1955. u finalu RK Partizan iz Buja. Prvi rukometni kup za žene osvojila je ekipa IAT Umag sezone 1966./1967. Natjecanje u rukometnom kupu u bivšoj Jugoslaviji imalo je više razina, tako da se od 1978. do 1987. natjecalo za Kup Primorsko-goranske regije, a od 1988. do danas natjecanje nosi stari naziv Kup Istre. Na kraju poglavlja autor daje popis svih pobjednika Kupa Istre od 1955. do 2008. godine.

Za ljubitelje statističkih podataka veoma je zanimljivo šesto poglavlje "Tradicionalni turniri i manifestacije" (342-432). Autor navodi devet turnira koji se tradicionalno održavaju u Istri, među kojima se ističe Kup veterana Jugoslavije, odnosno Inter Croatia cup. Ideju o održavanju Kupa veterana osmislili su umaški rukometni djelatnici i dobili punu podršku od tadašnjega izbornika Ivana Snoja. U samostalnoj Hrvatskoj taj kup postaje međunarodnoga karaktera sve do posljednjega održavanja 2001. Tradicionalno se održava i Memorijal Bojan Piutti, u spomen na mladoga i perspektivnoga igrača koji je prerano izgubio život. Organizatori Memorijala su Bojanovi bivši klubovi RK Buzet i RK Rovinj. Otvoreno prvenstvo Istre u minirukometu za dječake i djevojčice nastalo je zahvaljujući pioniru istarskoga rukometa Jurju Radovčiću. Njegova je inicijativa s oduševljenjem prihvaćena i u Hrvatskom rukometnom savezu koji je prepoznao značaj minirukometa u daljnjem razvitku rukometne igre. Tako Umag od 1996. godine postaje središte istarskoga, ali i hrvatskoga minirukometa. U poglavlju se još nalaze i rezultati Turnira podsaveznih reprezentacija koje je u cilju propagiranja i unapređivanja rukometne igre organizirao Rukometni savez Hrvatske. Radi se o turnirima reprezentacija rukometnih podsaveza, gradova i općina. Turniri muških reprezentacija održavani su od 1956., a ženskih od 1960. Najveći je uspjeh od muških reprezentacija postigla zajednička reprezentacija

rukometnih centara Buja i Pule osvojivši 1958. treće mjesto. Ženska reprezentacija Rukometnog odbora Labin osvojila je drugo mjesto 1969. godine.

“Istarske mladeuzrasne selekcije” (446-452) naziv je sedmoga poglavlja. Kao u životu, tako je i u sportu izuzetno važan rad s mladima. Poglavlje prati nastupe i rezultate ekipa mladih uzrasta istarskih rukometnih klubova. Zbog važnosti razvoja najperspektivnijih mladih igrača i igračica, Rukometni savez Istarske županije svake godine šalje mušku i žensku selekciju na jedan međunarodni turnir. Ta je praksa počela 1996., kada je muška kadetska selekcija otišla na svjetski poznati Partille Cup u Göteborgu u Švedskoj i osvojila 10. mjesto u konkurenciji 21 momčadi. Slijedili su i zapaženi nastupi te osvojena prva mjesta na Međunarodnom festivalu mladih u Bratislavi 2002. i 2003. godine te niz uspješnih nastupa na turnirima u Havlíčkovom Brodu (Češka), Segedinu i Veszprému (Mađarska), Tremblayu (Francuska) i Sankt Gallenu (Švicarska).

Osmo poglavlje “Reprezentativci članovi republičkih i nacionalnih reprezentacija” (452-468) donosi popis 89 reprezentativaca istarskih rukometnih klubova koji su u svim uzrasnim kategorijama nastupali za nacionalne selekcije bivše Jugoslavije i danas Hrvatske te Italije, Norveške i Slovenije. Popis sadrži i reprezentativce koji su branili boje Hrvatske na raznim republičkim i ostalim natjecanjima od 1955. do 1991. Autor je zabilježio 54 reprezentativke i 35 reprezentativaca. Prvi istarski rukometaš koji je zaigrao za reprezentaciju Jugoslavije bio je Ljubomir Tomažić, rodom iz Sluma kod Buzeta. Tomažić je u svojoj karijeri igrao za RK Buje i RK IAT iz Umaga, a 1963. godine prelazi u RK Medveščak iz Zagreba s kojim osvaja državno prvenstvo 1966. te igra u finalu Kupa europskih prvaka protiv Dinama iz Bukurešta (11 : 13). Tih godina nastupa za nacionalnu selekciju u kojoj je u 19 službenih utakmica postigao 17 golova. Najtrofejniji istarski reprezentativac je Valter Franković iz Labina koji je nastupao i za reprezentaciju Jugoslavije i za reprezentaciju Hrvatske, s kojom je 1996. osvojio zlatno odličje na olimpijskim igrama u Atlanti. Puljanka Nada Hrdalo u svojoj je karijeri nastupala za reprezentaciju Slovenije, dok je Suzana Golja iz Labina igrala za norvešku nacionalnu vrstu. Čak je četvero istarskih rukometaša (Boris Biškupec, Diego Modrušan, Ljubomir Bošnjak-Flego i Zoran Srebrnić) branilo boje rukometne reprezentacije Italije. Ljubomir Bošnjak-Flego osvojio je s reprezentacijom Italije srebrnu medalju na Mediteranskim igrama u Bariju 1997. izgubivši u finalu upravo od hrvatske reprezentacije.

Velimir Rajić počeo je igrati rukomet u Pazinu 1982. pa je potom igrao za RK Rovinj i bjelovarski RK Partizan. Slijede nastupi za prvoligaške klubove iz Jugoslavije, Italije i Španjolske gdje je ostavio dubok igrački trag. Krunu svoje uspješne igračke karijere u Španjolskoj doživio je 2003. kada je nastupio za reprezentaciju Svijeta protiv Rusije u povodu proslave 75 godina ruskoga rukometnog saveza. Rajić je sudjelovao u akcijama reprezentacije Hrvatske na dva europska i jednom svjetskom prvenstvu. Marina Bazzo, vrsna rukometašica pulske Arene, zagrebačkih Trešnjevke i Lokomotive te Sesveta, počinje uz dvoranski rukomet trenirati i rukomet na pijesku. Od 2004. članica je rukometne reprezentacije u rukometu na pijesku s kojom osvaja naslov europskih prvakinja 2007. u Riminiju i naslov svjetskih prvakinja 2008. u Cadizu.

Ovu vrlo opsežnu i bogato ilustriranu monografiju u informativnom smislu zaključuje deveto poglavlje “Tko je tko u istarskom rukometu” (468-489). Osnovni kriterij pri izboru pojedinaca bio je trag koji su sportski djelatnici, treneri, suci, igračice i igrači ostavili u svojoj sredini. Puno je igračica, igrača, rukometnih djelatnika, trenera i sudaca prošlo kroz istarski rukomet u proteklih pet i pol desetljeća. Svi su oni, bez obzira na vrijeme svoje angažiranosti, ostavili za sobom neki trag. Autor je prateći navedene kriterije iznio popis od 211 sportaša i sportskih djelatnika koji su pridonijeli unapređenju rukometne igre u Istri. Popis nije potpun jer se mnogo sportaša i sportskih djelatnika nije odazvalo popisu da prilože sportski životopis.

Monografija *Razvoj rukometa u Istri* nesumnjivo je vrijedan doprinos istraživanju povijesti sporta, a napose rukometa. Nastavak je već objavljenih klupskih monografija o povijesti rukometa na Bujštini, Bužeštini, Poreštini, Labinštini, u Rovinju i Taru. Autor je uložio mnogo truda i slobodnoga vremena kako bi objedinio veliku količinu podataka u smislene cjeline. Monografija je zbog obilja podataka vrlo poticajno štivo za daljnje istraživanje povijesti rukometa i sporta općenito.

Kroz razvoj sporta i sportskih aktivnosti možemo pratiti i politički i gospodarski razvoj Istre, koja je od siromašne i depopulirane regije u bivšoj državi izrasla u gospodarski razvijenu i turistički prepoznatljivu regiju u današnjoj Republici Hrvatskoj. Jedan od načina asimilacije novopridošloga stanovništva iz raznih krajeva bivše države provodio se i kroz sport. Organizirani razvoj sportskih grana, izgradnja objekata, školovanje i usavršavanje kadrova u sportu i ne samo u sportu započinje 1951. – 1954. osnivanjem

društava za tjelesni odgoj Partizan. U razdoblju od četiri godine svako je veće mjesto osnovalo svoje Društvo. Kroz masovna sportska natjecanja promiču se ideje novoga društvenog sustava u kojem sport ima važnu ulogu. Bez obzira na navedeno, treba odati priznanje mladim prosvjetnim radnicima, a posebice učiteljima tjelovježbe koji su s velikim entuzijazmom organizirali prve treninge i utakmice u pojedinim mjestima diljem Istre. Šireći novu sportsku igru na istarskim prostorima pedesetih godina 20., možda nisu ni slutili da će početkom 21. stoljeća Hrvatska biti svjetska rukometna velesila i olimpijski pobjednik.

Igor Jovanović

Davor Munda, *Gradine prije grada*, katalog izložbe, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino, 2009., 53 str.

Poreč zauzima važno mjesto na bogatoj povijesnoj karti Istre. Porečki antički forum, rimska centurijacija, zidine i, naravno, Eufrazijeva bazilika plijene pažnju tisućama posjetitelja koji svake godine pohode ovaj biser istarske obale. Samo oni upućeniji u tijekove povijesnih zbivanja naslućuju da se ispod pločnika rimskog foruma i temelja antičkoga hrama nalaze tragovi gradine prije grada, prapovijesti prije povijesti. Uostalom, čitava je Poreština bogata prapovijesnom baštinom. Lokaliteti kao što su Mordele, Mali i Veliki Sveti Anđeo te posebno Picugi, tri gradine u nizu poznatije kao “tri pika od Picugi”, poznati su zadnjih godina i u široj javnosti. Izložba *Gradine prije grada* u organizaciji Zavičajnoga muzeja Poreštine popraćena je primjerenim katalogom kojega je, kao i koncepcije izložbe, autor Davor Munda i koji baca svjetlo na stoljeća davne prošlosti iza nas ili, bolje rečeno, pod našim nogama.

Katalog je podijeljen na devet većih cjelina: “Uvod”, “Povijest istraživanja gradina Poreštine”, “Poreština – pogodno područje za nastanak prapovijesnih naselja”, “Bedemi – glavni obrambeni element gradinskih naselja”, “Oblik gradina Poreštine”, “Gradina na porečkom poluotoku”, “Nastambe gradinskih naselja”, “Život na gradini” i “Zaključak”.

U uvodu (6) Munda ističe da je izložba *Gradine prije grada* bila povod izdavanju ovoga kataloga koji prikazuje predmete čuvane u Zavičajnom